

e-ISSN: 2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Pamukkale University Journal of Divinity Faculty

7 /1 (Bahar 2020): 458-479.

MUCİZE, GERÇEKTEN FELSEFİ-TEOLOJİK BİR PROBLEM MİDİR?

Is Miracle Really a Philosophical-Theological Problem?

Sait KAR

Dr. Öğr. Üyesi, Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Felsefesi Anabilim Dalı. e-Mail: saikar@odu.edu.tr, Orcid No: 0000-0002-0001-4184

Hakemler / Referees:

Doç. Dr. Cenan KUVANCI / Erciyes Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Hasan ATSIZ / Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received: 05 Mayıs / May 2020
Kabul Tarihi / Accepted: 02 Haziran / July 2020
Yayın Tarihi / Published: 30 Haziran / July 2020
Cilt / Volume: 7
Sayı / Issue: 1
Sayfa / Pages: 458-479.

Atıf / Cite as: KAR, Sait. "Mucize, Gerçekten Felsefi-Teolojik Bir Problem Midir?" [Is Miracle Really a Philosophical-Theological Problem?]. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi-Pamukkale University Journal of Divinity Faculty*, 7/1 (2020): 458-479.

Doi: <https://doi.org/10.17859/pauifd.732328>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, İthenticate intihal tarama programı ile taranmıştır. Ayrıca iki hakem tarafından da incelenmiştir. / This article has been scanned with İthenticate plagiarism screening program. Also this article has been reviewed by two referees.

www.dergipark.gov.tr/pauifd

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (PAUİFD), 7 (1) 2020: 458-479
MUCİZE, GERÇEKTEN FELSEFİ-TEOLOJİK BİR PROBLEM MİDİR?

Sait KAR*

Öz

Mucize sözlükte, muhababını aciz bırakan, hayret verici olay olarak tanımlanır. Dini bir terim olarak ise en genel anlamıyla bir çeşit tanrısal etkinlik olarak tarif edilir. Ancak tanrısal etkinlikten kastın, Tanrı tarafından gerçekleştirilen her türlü olay olmadığı, alışılmış düzene aykırı olarak gerçekleşen olaylar olduğu ifade edilir. Bu çalışmanın amacı, din felsefesinin temel problemlerinden biri olan mucize konusunun, felsefi tartışmalara konu olmasındaki nedeninin, onlara yüklenen anlamlar olduğunu ortaya koymaktır. Bunu yaparken, öncelikle mucize kavramının dini ve felsefi tanımlarını genel olarak ortaya koyacağız. Ardından bu tanımların ortaya çıkardığı felsefi problemlerin neler olduğunu belirleyeceğiz. Son olarak da bu mucize tanımlarının çalışmamızın sınırlarını oluşturan teistik dinlerde mucize olarak kabul edilen olaylarla uyumlu olup olmadığını ortaya koymaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Din Felsefesi, Tanrı, Teistik Dinler, Felsefe, Mucize.

Is Miracle Really a Philosophical-Theological Problem?

Abstract

“Miracle” is defined in the dictionary as an astonishing event that leaves its interlocutor helpless. As a religious term, it is generally described as a kind of divine activity. However, it is stated that the intent of the divine activity is not all kinds of events carried out by the god, but the events carried out contrary to the order. The purpose of this study is to reveal that miracles, one of the main problems of philosophy of religion, are subject to philosophical discussions due to the meanings attributed to them. While doing this, we will first reveal the religious and philosophical definitions of the miracle concept. Then we will determine what is the philosophical problems posed by these definitions. Finally, we will try to reveal whether these miracle definitions are compatible with the events that are accepted as miracles in the theistic religions that form the boundaries of our study.

Keywords: Philosophy of Religion, God, Theistic Religions, Philosophy, Miracle.

STRUCTURED ABSTRACT

As it is known, miracles have been one of the most important issues of almost all religious and philosophical debates and continue to maintain this feature. Because, the subject of miracle is at the focal point of the main discussion areas of the philosophy of religion, such as the existence and adjectives of God, the relationship between God-universe and religion-science. Thinkers who accept the existence of a theistic god use miracles to prove the existence of this power they believe in and His relationship with the universe. On the other hand, due to the impossibility of events described as the miracle, thinkers who do not have such God faith try to prove that God who interfering with the universe would contradict scientific realities, or that God does not exist or that God does not have such attributes. In this respect, the debates between the advocates

* Dr. Öğretim Üyesi, Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, saitkar@odu.edu.tr, Orcid No: 0000-0002-0001-4184

of the view, who reject the possibility of miracles, and the advocates of the view, which regard miracle as external proof of god, revelation, and prophethood, will remain one of the important areas of discussion that preserve the freshness of the philosophy of religion.

So what is the reason for these discussions arising from miracles? Why are miracles the source of some religious and philosophical debates? Are miracles could prove anything? If so, what does an event described as a miracle prove? Does it a sacred being and its qualities, or the impossibility of the existence of such a supernatural power? These and similar questions are the basic questions that we seek the answer in our study. According to our opinion, the events described as a miracle should not be subject to any religious or philosophical debate. As a matter of fact, the purpose of this study is to reveal that what makes them the subject of such a discussion and makes them problematic are the meanings attached to miracles. For this reason, we will first consider what miracles, which are a religious term, mean in general in theistic religions such as Judaism, Christianity, and Islam, and then we will try to reveal how they are defined in the philosophical literature. We are of the opinion that this method, which we will follow, will be useful both in terms of justification and explanation of our claim that "handling miracles as a problematic issue is related to the meanings attributed to miracles later".

A miracle is an event caused by the power of God. So, what exactly does it mean to say that God caused a certain event? According to most theists, almost every event is essentially the activity of God. As a matter of fact, it is God who creates the universe, sets the "laws" on which the cause-effect relationship in the universe is based, and ensures that this relationship survives with its divine power. So can these deeds of god be called miracles? Or which acts of god can be called miracles? Is every act God performed a miracle? It does not seem possible to answer these questions positively. Because, although it is said that the birth of a baby, an earthquake, or a downpour in summer is a de facto of God, it is clear that they are not called miracles. As can be seen, not every divine action can be called a miracle. For this reason, philosophers and theologians who generally deal with miracles sought answers to two basic questions: The first of them is an event that is considered a miracle, what characteristics/qualifications should it have? Second, what philosophical problems arise from these definitions?

The miracle definitions of philosophers and theologians seeking answers to these questions are diverse. Therefore, there is no complete alliance in philosophy, especially in the philosophy of religion, about what is meant by the concept of miracle. The reason for this is their efforts to define the miracle within the framework of their understanding of God. For example, according to theism that considers God as an entity that protects the world it created, ensures its existence, and continually supports it, it is impossible for the world to survive without the divine grace and support of God.

However, according to the thinkers who argue that determinism prevails in the universe and that God will not change the laws he has set and so that everything in nature operates according to the laws, miracles have not been realized as they were claimed. That is if we leave aside the process philosophy, these approaches that emerged about miracles in the history of philosophy can be gathered under two main titles: theism and deism.

Keywords: Philosophy of Religion, God, Theistic Religions, Philosophy, Miracle.

GİRİŞ

Bilindiği gibi mucizeler, hemen bütün dini ve felsefi tartışmaların en önemli konularından birisi olmuş ve bu özelliğini korumaya da devam etmektedir. Zira mucize konusu, Tanrı'nın varlığı ve sıfatları, Tanrı-alem ve din-bilim ilişkisi gibi din felsefesinin temel tartışma alanlarının odak noktasında yer alır. Teistik bir Tanrı'nın

varlığını kabul eden düşünürler, inandıkları bu gücün varlığını ve evrenle olan ilişkisini ispatlayabilmek için mucizeleri kullanırlar. Buna karşın, böylesi bir Tanrı inancına sahip olmayan düşünürler de mucize olarak tanımlanan olayların imkansızlığı üzerinden, evrene müdahale eden bir Tanrı fikrinin, bilimsel gerçekliklerle çelişeceğini, dolayısıyla ya böyle bir Tanrı'nın var olmadığını ya da Tanrı'nın teistlerin iddia ettikleri özelliklere sahip olmadığını ispatlamaya çalışırlar. Bu yönüyle mucizelerin imkanını, hiçbir metafizik gücü kabul etmemek adına reddeden görüşün savunucuları ile mucizeyi Tanrı'nın, vahyin ve peygamberliğin harici bir delili olarak gören görüşün savunucuları arasında ki tartışmalar, din felsefesinin önemini koruyan bir tartışma konusu olduğunu göstermektedir.

Peki mucizelere ilişkin bu tartışmaların sebebi nedir? Mucizeler neden dini ve felsefi birtakım tartışmaların kaynağını oluşturur? Mucizeler herhangi bir şeyi ispat kabilinden bir olay mıdır? Şayet öyleyse mucize olarak nitelendirilen bir olay ne için delil teşkil eder? Kutsal bir varlığa ve bu varlığın niteliklerine mi? Yoksa söz konusu doğa üstü bir gücün varlığının imkansızlığına mı? Bu ve benzeri sorular, çalışmamızda cevabını aradığımız temel sorulardır. Kanaatimizce mucize olarak tanımlanan olayların dini ve felsefi tartışmalara konu olmasının ve problem haline gelmesinin mucizelere sonradan yüklenen anlamlardır. Bunu sebebi açık, seçik bir şekilde ifade edebilmek için öncelikle dini bir terim olan "mucize"nin özellikle Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam gibi teistik dinlerde genel hatlarıyla ne anlama geldiğini ele alacak, ardından felsefi literatürde nasıl tanımlandığını ortaya koymaya çalışacağız. Takip edeceğimiz bu yöntemin "mucizelerin problemleri bir konu olarak ele alınması, mucizelere sonradan yüklenen anlamlarla ilintilidir" şeklindeki iddiamızın hem temellendirilmesi hem de izahı açısından faydalı olacağı kanaatindeyiz.

1. Dini ve Felsefi Bir Kavram: Mucize

Eski Ahitte bazen yeni bir yaratma¹ dolayısıyla daha önce görülmemiş olağan üstü bir hadise², bazen de tabii bir olayın, alışılmışın dışındaki seyri,³ şeklinde gerçekleşen mucizeler için, çeşitli kelimeler kullanılmıştır. "İşaret" manasına gelen "otot"⁴; harikulade ve hayret uyandırıcı işler için kullanılan "pele" ve "nifla'(ot)"⁵; "işaret, kehanet ve harikulade" anlamlarına gelen "Mofet(im)"⁶ ve "korkunç işler" anlamına gelen "nora"⁷ gibi kelimeler bunlardan bazılarıdır.

Tanrı'nın her şeye gücü yeten bir varlık olduğunu kesin olarak kabul eden Yahudi teolojisine göre, mucizeler de dahil olmak üzere, yaratılışla alakalı her olay,

¹ Sayılar, 16/30

² Çıkış, 34/10

³ Salime Leyla Gürkan, "Diğer Dinlerde Mucize", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2005), 30/353.

⁴ Çıkış, 10/ 1.

⁵ Çıkış, 4/1-9; Sayılar, 14/22

⁶ Sayılar, 29/3; I. Krallar, 13/3

⁷ Yasanın Tekrarı, 6/22; Mezmurlar, 45/4.

ancak Tanrı tarafından gerçekleştirilebilir.⁸ Bununla birlikte, mucizeler tek başlarına, bir iddianın doğruluğunu ispatlamak için yeterli değildir.⁹ Yahudi sözlü geleneğini oluşturan Talmud'da ise mucizelerin gerçekleşmiş oldukları tartışmasız kabul edilmekle birlikte, gücü konusuna fazla önem atfedilmez. Bu sözlü geleneği oluşturan Rabbilere göre mucizeler, yaratılışın başında, Tanrı tarafından bilinen ve planlanan şeyler olup, vakti gelince yaratılan olaylardır. Her ne kadar Talmud'da birçok mucize anlatısı yer alsa da bu mucizelerin, bir iddianın doğrulanmasında hiçbir şekilde ölçü alınmaması ve mucizelerden medet umulmaması gerektiği savunulur.¹⁰ Mucizelere çok fazlaca değer atfedilmemesi nedeniyle mucizelerin Yahudi geleneğinde önemli bir problem oluşturmadığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Hıristiyan inancında mucizeler, doğrudan Tanrı'nın gücü ve iradesiyle bağlantılı olarak kabul edilir.¹¹ Ona şahit olan kişi üzerinde şaşkınlık uyandırmanın yanı sıra, Tanrı'nın varlığı, gücü ve takdirine yönelik ilâhî tezahürü hususunda muhatapların bilgilendirilmesi amacını taşıyan¹² mucizeler Yeni Ahit'te; "terata"¹³, "dunameis"¹⁴ ve "semeia"¹⁵ kelimeleri ile ifade edilmiştir.¹⁶ İncillerde geçen bu ifadeler her ne kadar, Tanrı'nın gücü ve iradesine bağlı olarak Hz. İsa'nın şahsında gerçekleşen olaylar ve Hz. İsa'nın tanrısal varlığının kanıtı¹⁷ olsa da bu tür mucizeler, özellikle Hz. İsa'nın göğe yükselmesinden sonra, onun özel inayetine mazhar olan havarilere de nispet edilmiştir.¹⁸ Bunun yanı sıra, Melekler ve azizlerin¹⁹, "yalancı Mesihlerin, şeytanın²⁰, Hıristiyan olmayanların²¹ ve hatta canavarların dahi olağanüstü işler yapma gücüne sahip olduğu²² ifade edilir. Aynı şekilde Thomas Aquinas ta, Korintoslulara I. Mektup, 13/2'ye atıf yaparak, kimsenin günahsız olmadığını ve bu nedenle günahkâr kişilerin de, Hz. İsa'nın mesajını doğrulama niyetiyle yapılmak kaydıyla, mucize gösterebileceğini söyler.²³ Bununla birlikte Yeni Ahit'te yer alan en büyük mucize, Hz. İsa'nın öldükten sonra dirilmesi ve göğe

⁸ Çıkış, 15/11; Mezmurlar, 72/18; Eyub, 5/9

⁹ Yasanın Tekrarı, 13/ 2-4.

¹⁰ Gürkan, "Diğer Dinlerde Mucize", 30/353.

¹¹ Matta, 192/26; Markos, 10/27; Luka, 11/20

¹² Gürkan, "Diğer Dinlerde Mucize", 30/354.

¹³ Resullerin İşleri, 2/19; İbranilere Mektup, 2/4. (Mucizelerin yarattığı harikulade hal)

¹⁴ Resullerin İşleri, 2/22; Romalılara Mektup, 15/19. (Mucizelerin ortaya çıkmasını sağlayan tabiatüstü güç)

¹⁵ Matta, 12/38; Yuhanna, 2/11. (Gerçeğin delili olma)

¹⁶ Terence L. Nichols, "Why Miracles?", *Zygon*® 37/3 (2002), 701; Antony Flew, "Miracles", *The Encyclopedia of Philosophy*, ed. Paul Edwards (U.S.A: Macmillan Publishing, 1967), 5/174.

¹⁷ Betül Avcı, "Hıristiyanlıkta ve Kur'an Tefsirlerinde Hz. İsa'nın Mucizeleri", *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* 2/9 (2000), 258.

¹⁸ Matta, 10/ 9; Resullerin işleri, 3/6 -9.

¹⁹ Luka, 11/20; Matta, 12/28.

²⁰ Selaniklilere II. Mektup, 2/ 9-12.

²¹ Matta, 9 /38, 39; Luka, 9/ 49,50.

²² Vahiy, 13/ 11-15.

²³ Thomas Aquinas, *The Summa Theologica*, çev. Fathers of English Dominican Province (London: Burns Oates & Washbourne, 1922, 14), 14/96.

yükselmesidir. Buna göre, Yeni Ahit'te gerek Hz. İsa'ya gerekse havarilerine izafe edilen mucizelerin tamamı aslında eskatolojik bir anlam taşır.²⁴

Mucizelere yüklenen farklı anlamlar nedeniyle üç büyük Hristiyan mezhebi arasında görüş ayrılıkları oluşmuştur. Sözelimi Katolik ve Ortodokslara göre mucizeler kesintiye uğramaksızın devam ederken, Protestanlara göre sona ermiştir. Katolik Kilisesi, diğer kiliselerde ve hatta dinlerde de mucizelerin gerçekleşebileceğini kabul eder. Ancak bu nevi mucizeleri, diğer dinlerin tamamını değil sadece, Katolik doktrinle çelişmeyen noktalarını teyit edici olarak kabul eder.²⁵ Aynı şekilde *De Miraculis* adlı eseriyle Roma Katolik Kilisesinin mucize ile ilgili görüşlerini şekillendiren XIV. Benedict, mucizeyi, "gözle görülen somut bir olay" olarak ifade etmiş ve melekler ya da kendilerine doğaüstü bir amil tarafından, özel güçler ve yetkiler verilen bazı insanların dahi mucize gerçekleştirebileceğini söylemiştir.²⁶

Buna karşın, Martin Luther ve John Calvin, mucizelerin havarilerle birlikte son bulduğunu söylemiştir. Rasyonalist ve materyalist akımların etkisi altında kalması ile birlikte, Protestanlık için mucizeler gündem dışı kalmıştır. Bilhassa 17. yüzyıldan itibaren Protestan merkezli tarihsel-eleştirel çalışmalar sonucunda Hristiyan teologlar, mucizelerin doğa yasalarıyla uyumlu daha rasyonel ve sembolik açıklamaları üzerinde durmuşlardır.²⁷ 20. yüzyılın başlarında, pratik açıdan Hristiyanlık akademik Protestan çevrelerce tamamen ahlaki bir konu olarak ele alınmış gerek Tanrı'nın gerekse semavi alemin insan üzerinde etkili olmadığı düşüncesi benimsenmiştir. Buna bağlı olarak da Eski ve Yeni Ahit metinleri üzerine yapılan eleştiri faaliyetleri sonucunda mucize anlatıları, mitolojik olaylar olarak değerlendirilmiştir. Bu akım, hem Yeni Ahit'te yer alan mucizelere şüphe ile yaklaşan ve benzer olayların günümüzde meydana gelebileceğini reddeden liberal Hristiyanlığı hem de mucizelerin Hz. İsa zamanına ait olup, günümüzde geçerli olamayacaklarını söyleyen muhafazakâr Hristiyanlığı büyük oranda etkilemiştir.²⁸

Görüldüğü gibi Hristiyan düşüncesinde mucizeler üzerinden oluşan tartışmaların temelinde, Kilise'nin özellikle de Katolik Kilisesi'nin, öğretilerinin ispatı için mucizelerin Hz. İsa'dan sonra da devam ettiği ve bunu devam ettirme yetkisinin de sadece Kiliseye ait olduğu şeklindeki yaklaşımı yatmaktadır. Böylesi bir görüş, beraberinde Kilise'nin çıkarları için ortaya atılacak olan bir takım problemlerle mucize anlatılarının oluşmasına dolayısıyla da mucizeler konusunda ciddi eleştiri ve tartışmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kilise'nin ortaya koyduğu bu tavır nedeniyle mucizeleri, yeniden tanımlamaya ihtiyaç duyulmuş fakat bu yeni

²⁴ Matta, 12/28; Luka, 11/20; Gürkan, "Diğer Dinlerde Mucize", 354.

²⁵ T.G. Pater, "New Catholic Encyclopedia", ed. Berard L Marthaler - Gregory F LaNave (Washington, D.C: Thomson/Gale ; Catholic University of America, 2003), 9/669-670; Gürkan, "Diğer Dinlerde Mucize", 30/355.

²⁶ Richard Swinburne, *Mucize Kavramı*, çev. Aydın Işık (İstanbul: İz Yayıncılık, 2009), 35; Recep Kılıç, *Modern Batı Düşüncesinde Vahiy* (Ankara: Ötüken Neşriyat, 2002), 181.

²⁷ Asim Duran, "Aydınlanma ve Kutsal Kitap Yorumunun Tarihsel Dönüşümü", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 17/2 (31 Ekim 2018), 114-123.

²⁸ Gürkan, "Diğer Dinlerde Mucize", 30/355.

tanımlamalar, mevcut mucizevi anlatılar üzerinden yapılmaya çalışıldığı için de yeni tartışmalara kapı aralamıştır.

İslam düşünce geleneğinde mucize genel olarak “peygamberlik iddiasında bulunan kişinin elinde, Tanrı’nın kudreti ile meydana gelen ve muhatabını aciz bırakan olağanüstü olay” olarak kabul edilir. Bilindiği gibi, “aciz bırakan” anlamındaki “mucize” kelimesi bu formuyla Kur’an’da yer almaz. “Acz” kökünden fiil ve sıfat kalıpları, birçok ayette kullanılmakla birlikte²⁹ bu ayetlerin hiçbiri tanımlandığı anlamda mucizeyi karşılayacak bir mana içermez. Bunun yanında, Kur’an’da acz kökünden türememekle birlikte mucize anlamında kullanıldığı kabul edilen kelimeler vardır. Bunlar; *Ayet*³⁰; *Burhan*³¹, *Beyyine*³², *Sultan*³³, *Hak*³⁴ ve *Furkan*³⁵ dır.³⁶ Ancak bu kelimelerin de doğrudan mucize tanımında yer alan özellikleri karşılayacak nitelikte anlamlar taşıdığını söylemek pek mümkün gözükmemektedir.

İslam inancında mucizeler, yalnızca peygamber olduğunu iddia eden kişinin eliyle, peygamberliğini doğrulayıcı nitelikte ve Tanrı tarafından gerçekleştirilen olağanüstü olaylar olarak kabul edilmiştir. Diğer dinlerde olduğu gibi melekler, azizler ya da yalancı peygamberler tarafından gerçekleştirilen ve olağanüstü gibi görünen durumlar, İslam inancında mucize olarak kabul edilmemektedir. Nitekim sadece İslam dininde, bu çeşit harikulade görünen olayları, mucizelerden ayıran bir tasnif yapılmış ve sıradan bir mümin tarafından gerçekleştirilen olağanüstü olaya “meunet”, salih bir müminin gösterdiğine “keramet”, kâfir bir kişinin gerçekleştirdiğine ise “istidrac” ya da “ihamet” gibi isimler verilmiştir. Ayrıca, dini bir öneme sahip olmayan ve olağanüstü görünen birtakım olaylara da “sihir”, “kehanet” ve “hokkabazlık” gibi isimler verilmiştir.³⁷

Görüldüğü gibi dini bir terim olan mucize kavramı, Kutsal metinlerde en genel anlamıyla *bir çeşit tanrısal etkinlik* olarak tarif edilmişken, daha sonraları bu anlamından uzaklaştırılarak pek çok olayı ifade etmek için kullanılmaya başlanmıştır. Örneğin bir apartmanın yanından geçeceği sırada, birdenbire çözülen bağcığını bağlamak için duran bir adamın, o sırada yukarıya çıkarılmaya çalışılırken koparak aşağı düşen dev bir piyanonun üzerine düşmesinden son anda kurtulması ya da her gün aynı saatte uyanan birinin sadece bir gün geç kalkması sebebiyle kaçırdığı uçağın yaptığı kazadan kurtulması gibi olaylar da mucize olarak ifade edilir olmuştur.

²⁹ Maide, 5/31; Enam, 6/134; Enfal, 8/59; Tevbe, 9/2-3; Yunus, 10/53; Hud, 11/20,33; Nahl, 16/46; Nur, 24/57; Ankebut, 29/22; Fâtır, 35/44; Zümer, 39/51; Şura, 42/31; Ahkaf, 46/32; Cin, 72/12.

³⁰ Bakara, 2/61, 73, 118, 145, 211; Âl-i İmrân, 3/49, 50; A’râf, 7/73; Yunus, 10/20; Tâ-Hâ, 20/22.

³¹ Bakara, 2/ 111; Enbiyâ, 21/24; Mü’minûn, 23/ 117; Kasas, 28/32

³² Bakara, 2/87, 92, 253; Nisâ, 4/153; A’râf, 7/73; Hûd, 11/28, 53, 63; Mâide, 5/110; Fâtır, 35/25.

³³ Nisâ, 4/153; Hûd, 11/96; İbrahim, 14/10, 11; Mü’minun, 23/45; Kasas, 28/35; Zariyât, 51/38.

³⁴ Yunus, 10/35, 73, 76, 77, 82; A’râf, 7/89, 169; Bakara, 2/180, 241.

³⁵ Bakara, 2/53; Enbiyâ, 21/48.

³⁶ Hatice K. Arpaguş, *Fazlur Rahman’a göre Allah ve insan* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2010), 215; Halil İbrahim Bulut, *Kur’ân Işığında Mucize ve Peygamber* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2002), 24 vd.; Osman Karadeniz, *İlim ve Din Açısından Mucize* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1999), 29-30.

³⁷ Halil İbrahim Bulut, “Harikulade Olması Açısından Keramet ve Mucize İle İlişkisi”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/3 (15 Haziran 2001), 330.

Bununla birlikte, böyle olaylar felsefi çevrelerce mucize olarak tanımlanmamaktadır. Çünkü bu olaylar her ne kadar şaşırtıcı olsalar da tabii olarak açıklanmaları mümkün olaylar olarak kabul edilirler. Zira bir insanın ayakkabısının bağı çözülebilir, onu bağlamak için durabilir, piyanoyu taşıyan ipler kopabilir, insan uyuya kalabilir, uçak düşebilir.³⁸

Mucizeler bazen, zor bir işi beklenmedik bir şekilde başarmaktan, bulunma ümidi kalmamış bir eşyanın aniden bulunmasına ve bir kişide meydana gelen hızlı ve mutlu edici değişime kadar her türlü *beklenmeyen olayı* tanımlamak için kullanılırlar. Bazen de düşen bir uçağın yolcularından birinin hayatta kalması yahut bir hastalık nedeni ile ölüm döşeğinde olan birinin tamamen iyileşmesi gibi, son derece olağan dışı olaylar için kullanılırlar. Ancak bu tarz olaylar felsefi tartışmalara konu olamaz. Zira bu olaylarda doğrudan bir *tanrısal etkinliğin* olmadığı düşünülmekte ve bu nedenle de felsefi bir problem oluşturacak nitelikte görülmemektedir.³⁹

Peki, Tanrı'nın herhangi bir olayın nedeni olması demek tam olarak ne anlama gelir? Çoğu teiste göre Tanrı, öz itibarıyla meydana gelen her olayın failidir. Nitekim alemi yaratan, işleyiş "kanunlarını" koyan, mutlak gücü sayesinde bu ilişkinin ayakta kalmasını sağlayan Tanrı'dır. Peki Tanrı'nın gerçekleştirildiği bu fiiller, mucize olarak isimlendirilebilir mi? Ya da Tanrı'nın hangi fiilleri mucize olarak kabul edilebilir? Tanrı'nın gerçekleştirdiği tüm fiiller mucize midir? Bu sorulara olumlu yanıt vermek imkân dahilinde değildir. Zira bir bebeğin dünyaya gelmesinin, bir zelzelenin, ya da yazın yağın karın Tanrı'nın bir fiili olduğu söylene de mucize olarak adlandırılmadıkları aşikardır. Bu nedenle mucize ile ilgilenen tüm düşünürler ilkin mucize olarak kabul edilen olayların, ne gibi özelliklere sahip olması gerektiği; ikinci olarak da söz konusu tanımlardan kaynaklanan felsefi problemlerin neler olduğu sorularına cevap aramışlardır.⁴⁰

Bu sorulara cevap niteliğinde ortaya konan mucize tanımları, çok çeşitli oldukları için mucize kavramı ile kastedilenin ne olduğu hususunda bir ittifak yoktur. Bunun nedeni onların mucizeyi, sahip oldukları Tanrı anlayışları çerçevesinde tanımlama çabalarıdır. Örneğin Tanrıyı, yarattığı alemi koruyan ve daimi olarak destekleyen bir varlık olarak tanımlayan teizme göre dünyanın, Tanrı'nın yardımı ve desteği olmadan varlığını devam ettirmesi mümkün değildir.⁴¹ Thomas Aquinas⁴²,

³⁸ Recep Kılıç, "Vahiy ve Mucize", *Din Felsefesi El Kitabı*, ed. Recep Kılıç - Mehmet Sait Reçber (Ankara: Grafiker Yayınları, 2014), 244.

³⁹ Michael Peterson vd., *Akil ve İnanç: Din Felsefesine Giriş*, çev. Rahim Acar (İstanbul: Küre Yayınları, 2009), 243-244; J. Kellenberger, "Miracles", *International Journal for Philosophy of Religion* 10/1-3 (Mart 1979), 145.

⁴⁰ Aydın Işık, *Bir Felsefi Problem Olarak Vahiy ve Mucize*. (Ankara: Elis Yayınları, 2006), 177.

⁴¹ Kemal Batak, "Doğa Yasalarının Zorunsuzluğu, İlahi Fiil ve Mucize-Tanrı Dünyada Fiilde Bulunabilir mi?", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (SAUIFD)* 2/20 (2009), 35.

⁴² St Thomas Aquinas, "Mucizeler", çev. H. İbrahim Bulut, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/8 (2003), 103-105; Aquinas, *The Summa Theologica*, 14/45; Thomas Aquinas, "On

John Locke⁴³, Stephen Evans⁴⁴, John Mackie⁴⁵, Emile Boutroux⁴⁶, Maimonides⁴⁷, Paul Tillich⁴⁸, Richard Swinburne⁴⁹ ve Alastair McKinnon⁵⁰ gibi düşünürler teizmin genel Tanrı anlayışını benimsemişler ve dolayısıyla da mucizeyi Tanrı tarafından evrene yapılan ilahi ve sıra dışı müdahale olarak tanımlamışlardır.

Alemi, katı determinist bir yaklaşımla ele alan Baron D'Holbach⁵¹, Tanrı'nın kendi koyduğu yasaları değiştirmeyeceğini savunan Voltaire⁵², doğadaki gerçekleşen her olayın kanunlara göre işlediğini⁵³, mucizeleri teistik (ilahî) ve demonic (şeytani) olmak üzere ikiye ayırmakla birlikte, pratik alana ait fiillerimizde onlara güvenmememiz, aklımızı kullanırken de hesaba katmamamız gerektiğini⁵⁴ belirten Kant, aşkın Tanrı düşüncesini ve onun doğasına aykırı olduğu için mucizeleri reddeden Spinoza⁵⁵ "yeter sebep ilkesi" ve "önceden kurulmuş uyum" düşüncesiyle monadların düzenini determinizme bağlayan ve alemde mucizevi bir prensibin olamayacağını söyleyen Leibniz⁵⁶, mucizelerin ispatlanabilirliği konusunu tartışan,

-
- Miracles", çev. Vernon J. Bourke, *Summa Contra Gentiles: Book 3: Providence, Part II* (New York: Image Book, 1956), 83-85; Gürkan, "Diğer Dinlerde Mucize", 30/355.
- 43 John Locke, "A Discourse of Miracles", *The Works of John Locke IX* (London: Printed for T. Tegg [etc., etc.], 1823), 9/256-265.
- 44 C. Stephen Evans, "Tanrı'nın Özel Fiilleri: Vahiyler ve Mucizeler", çev. Ferhat Akdemir, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 9/3 (2009), 241.
- 45 Vahdettin Başçi, *Felsefi Bir Problem Olarak Mucize* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1996), 48.
- 46 Emile Boutroux, *Tabiat Kanunlarının Zorunsuzluğu Hakkında*, çev. Hilmi Ziya Ülken (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1947), 158-159; Hasan Katipoğlu, *Emile Boutroux'da Din Felsefesi*. (Ankara: Elis Yayınları, 2004), 53.
- 47 Oliver Leaman, *Ortaçağ İslam Felsefesine Giriş.*, çev. Turan Koç (Kayseri: Rey Yayıncılık, 1992), 83.
- 48 Paul Tillich, "Vahiy ve Mucize", çev. Mustafa Akçay, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/8 (2003), 101-102.
- 49 Swinburne, *Mucize Kavramı*, 33; Başçi, *Felsefi Bir Problem Olarak Mucize*, 48.
- 50 Alastair McKinnon, "'Miracle' and 'Paradox'", *American Philosophical Quarterly* 4/4 (1967), 309-310; Alastair McKinnon, "Mucize", çev. Mustafa Akçay, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (SAUIFD)* 4/6 (2002), 209-212.
- 51 Baron d'Holbach, *The System of Nature, Or, Laws of the Moral and Physical World*, çev. Henry D. Robinson (Boston: Office of the Boston Investigator, 1989), 13; Alev Alatl, *Batıya Yön Veren Metinler III* (Nevşehir: İlke Eğitim ve Sağlık Vakfı Kapadokya Meslek Yüksek Okulu, 2010), 3/1015.
- 52 Voltaire, *Felsefe Sözlüğü II*, çev. Lütfi Ay (İstanbul: İnkilap Kitabevi, 2011), 321; Alatl, *Batıya yön veren metinler*, 3/1007-1008.
- 53 Immanuel Kant, *Yaşamın Anlamı*, ed. Wolfgang Kraus, çev. Gürsel Uyanık - Ahmet Sarı (İstanbul: Birey Yayıncılık, 2004), 23.
- 54 Immanuel Kant, *Religion Within the Limits of Reason Alone*, çev. Theodore M. Greene - Hoyt H. Hudson (New York: Harper & Row, 1960), 81-82; Erdem Engin, "Kant'ın Vahiy Anlayışı Üzerine", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 48/2 (2007), 38-39.
- 55 Benedictus de Spinoza, *Teolojik-Politik İnceleme*, çev. Cemal Bali Akal - Reyda Ergün (Ankara: Dost Kitabevi, 2008), 120-121; Benedictus de Spinoza, *Etika*, çev. Cemal Bali Akal - Reyda Ergün (Ankara: Dost Kitabevi, 2004), 54; Kazım Arıcan, "Akıl İman İlişkinine Spinoza'nın Yaklaşımı", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (2001), 411; Graeme Hunter, "Spinoza on Miracles", *International Journal for Philosophy of Religion* 56/1 (2004), 43-44.
- 56 Gottfried Wilhelm Leibniz, "Monadoloji", çev. Aziz Yardımlı, *Söylem, İnceleme, Monadoloji* (İstanbul: Idea Yayınevi, 1998), 96, 104-105; G. Macdonald Ross, *Düşüncenin Ustaları: Leibniz*. (İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 2002), 87; Ruhattin Yazoğlu, *Leibniz'de Tanrı ve Ahlak* (İstanbul: Yeni Zamanlar Yayınları, 2005), 61-62, 75-76; George L. Murphy, "The Theology of the Cross and God's Work in the World", *Zygon* 33/2 (Haziran 1998), 222; Hilmi Ziya Ülken, *Genel*

insanların şahitliğinin, mucizeleri kanıtlamak için yeterli olmadığını ve tabii kanunlara güvenilmesi gerektiğini söyleyen Hume,⁵⁷ **Tanrı'nın doğa ve tarihin ötesinde olduğunu belirten Rudolf Bultmann**,⁵⁸ mucizelerin çelişki içerdiklerini savunan Antony Flew,⁵⁹ onları imkân dışı olaylar olarak gören A. J. Ayer⁶⁰ ve doğaüstü etki ile meydana gelen tabii olaylar olarak gören Stephen Mumford⁶¹ gibi düşünürler ise, mucizelerin iddia edildikleri şekilde gerçekleşmiş olmasının imkansız olduğunu savunan düşünürlerden bazılarıdır.

İslam düşünürleri arasında ise durum biraz daha farklıdır. Zira her ne kadar Kindi, Farabi ve İbn-i Sina gibi düşünürler, alemdeki düzen fikrini temele alan ve "sebeup teorisi" bağlamında bu düzenin determinist yapıda şekillendiğini savunan görüşler ortaya koymuş olsalar da, mucizelerin bu düzenin bir unsuru olan tabiat kanunları ile çelişmediğini dolayısıyla da mümkün olduğunu savunmuşlardır.⁶²

Felsefe tarihindeki bu yaklaşımları, süreç teolojisini kenara bırakacak olursak iki ana başlıkta toplayabiliriz: Teizm ve deizm. Bunlardan ilkinde göre tabiat kanunları yani sebep ve sonuç arasındaki bağ zorunlu değil, mümkün olduğu için Tanrı, istediği zaman ve istediği şekilde bu yasaları değiştirebilir. İkincisine göre ise evren determinist bir yapıya sahiptir. Yani tabiat kanunları, zorunlu bir şekilde birbiri ile bağlantılı sebep ve sonuçlardan oluşmaktadır. Deist yaklaşıma, ateizmi, agnostisizmi ve panteizmi de dahil edebiliriz. Çünkü bu görüşleri kabul edenler için de tabiat düzeni bozacak yapıda bir mucize meydana gelemez. Zira sadece sebep ve sonucun alışılmış düzeninin dışında olan şeye "doğaüstü" denir.⁶³

Peki durum gerçekten böyle midir? Yani mucize olarak kabul edilen bir olay sayet gerçekleşmiş ise, gerçekten teizm dışındaki Tanrı tasavvurları açısından kabul edilemez bir olgu mudur? Ya da neden teizm dışındaki Tanrı tasavvurları açısından mucizevi anlatılar ciddi bir problem olarak kabul edilmektedir? Bu soruların cevabını

Felsefe Dersleri (İstanbul: Ülken Yayınları, 2000), 83-84; Hilmi Ziya Ülken, *Felsefeye Giriş-2* (İstanbul: Türkiye İş Bankası, 2008), 102.

⁵⁷ David Hume, *An Enquiry Concerning Human Understanding* (Chicago: The Open Court Publishing Co., 1900), 122-125; David Hume, *The Philosophical Works of David Hume IV* (Boston: Little, Brown and Company, 1854), 4/132-135; Tuncay İmamoğlu, *Tanrı'nın Doğası ve Mucizenin İmkânı: David Hume'un Antropomorfizm ve Mucize Eleştirisi* (İstanbul: İz yayıncılık, 2007), 86; Cornelius G. Hunter, *Darwin'in Tanrı'sı*, çev. Orhan Düz (İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2003), 162; Başçi, *Felsefi Bir Problem Olarak Mucize*, 80; Alatl, *Batıya yön veren metinler*, 3/1011-1012.

⁵⁸ Rudolf Bultmann, "New Testament And Mythology", *Kerygma and Myth*, ed. Hans Werner Bartsch (New York: Harper & Row, 1961), 1-8.

⁵⁹ Flew, "Miracles", 5/347.

⁶⁰ A. J. Ayer, *The Concept of a Person: And Other Essays* (New York: St. Martin's Press, 1963), 209 vd.

⁶¹ Stephen Mumford, "Miracles: Metaphysics and Modality", *Religious Studies* 37/2 (2001), 191 vd.; Steve Clarke, "Luck and Miracles", *Religious Studies* 39/4 (2003), 471.

⁶² Necip Taylan, *İslam Düşüncesinde Din Felsefeleri*. (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV), 1994), 146. Fatih Topaloğlu, *Felsefi ve Teolojik Açından Mucize*. (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2011), 13-27.

⁶³ Paul C. W Davies, *Tanrı ve Yeni Fizik*, çev. Murat Temelli (İstanbul: İm Yayın Tasarım, 1994), 363; Başçi, *Felsefi Bir Problem Olarak Mucize*, 11.

verebilmek için mucize olarak kabul edilen olayların ne gibi özelliklere sahip olduğunun belirlenmesinde yarar vardır.

2. Mucize Tanımlarının Doğurduğu Problemler

Yukarda genel olarak tanımlanmaya çalışılan mucize hakkında ortaya çıkan lehte ve aleyhte görüşler dikkate alındığında görülecektir ki hem mucizenin imkânını savunan düşünürler hem de mucizenin imkânsız olduğunu savunan düşünürler mucizeleri aynı özelliklerle tanımlamaktadır. Buna göre mucizeler; Tanrı tarafından meydana getirilen, tabiat kanunlarına aykırı, olağanüstü bir tarzda gerçekleşen ve dini bir önemi haiz olaylar olarak kabul edilirler.⁶⁴ Bunlara bir de İslam düşünce geleneğinde ortaya çıkan ve kanaatimizce mevcut tanımlarının oluşturacağı sorunları bertaraf etmek üzere mucize tanımına dahil edilen ancak yeni problemlerin oluşmasına neden olan özellikler de eklenmelidir. Bunlar: peygamber olduğunu iddia eden kişinin elinde gerçekleşmiş olması, onun bu iddiasını doğrulayıcı ve muhataplarını aciz bırakıcı bir nitelikte olmasıdır.⁶⁵

Peki, kutsal metinlerde anlatılan ve “mucize” olarak kabul edilen olaylar, yukarıda geçen özelliklerden hangisi ya da hangilerini taşımaktadır? Bu tanımlamalara uygun bir mucize var mıdır? Benzer özelliklerde yeni bir olay gerçekleşecek olursa mucize olarak mı kabul edilmelidir? Bunlar ve benzerleri gibi sorular, mucizeler konusunda ortaya çıkan sorunlardan bazılarıdır. Şimdi mucizelerle ilgili ortaya çıkan ve onların felsefi bir problem olarak değerlendirilmesine neden olan tartışmaları tüm bu özellikler özelinde değerlendirip, mucizelerin bu şekilde bir tartışma konusu yapılmaması gerekliliğini ortaya koymaya çalışacağız. Bunu yaparken, başlangıçta çalışmamızı sınırlandırdığımız semavi dinlerin kutsal metinlerinde yer alan ve mucize olarak kabul edilen birkaç örnek olay üzerinden tanım-olay uyumu olup olmadığını ortaya koymaya çalışacağız.

İlk olarak mucizelerin Tanrı tarafından meydana getirilen olaylar olması hususunu ele alalım. Mucizelerin Tanrı tarafından meydana getirilen olaylar olarak kabul edilmesi, haddi zatında iki temel özellik ve buna bağlı olarak da iki temel problem taşımaktadır. Bunlardan ilki mucizelerin failinin yalnız Tanrı olduğu

⁶⁴ Aquinas, “Mucizeler”, 103-105; Aquinas, *The Summa Theologica*, 14/45; Locke, “A Discourse of Miracles”, 9/257; Gürkan, “Diğer Dinlerde Mucize”, 30/355; Başcı, *Felsefi Bir Problem Olarak Mucize*, 11; Işık, *Bir Felsefi Problem Olarak Vahiy ve Mucize.*, 192; Evans, “Tanrı’nın Özel Fiilleri”, 241; Swinburne, *Mucize Kavramı*, 33; Boutroux, *Tabiat Kanunlarının Zorunsuzluğu Hakkında*, 158-159; Katipoğlu, *Emile Boutroux’da Din Felsefesi.*, 53; Tillich, “Vahiy ve Mucize”, 101-102; McKinnon, “Mucize”, 209-2012; McKinnon, “‘Miracle’ and ‘Paradox’”, 309-310.

⁶⁵ Halil İbrahim Bulut, “Mucize”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2005), 30/350 vd.; Bulut, *Kur’ân Işığında Mucize ve Peygamber*, 19; Karadeniz, *İlim ve Din Açısından Mucize*, 21; Salih Sabri Yavuz, *İslâm Düşüncesinde Nübüvvet* (İstanbul: İnsan Yayınları, ts.), 176; Adil Bebek, “Kelam Literatürü Işığında Mucize ve Hz. Muhammed’ e Nisbet Edilen Hissi Mucizelerin Değerlendirilmesi”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18 (17 Ocak 2014), 121; Erkan Yar, “Müslüman Düşüncesinde Olağanüstülük”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/1 (1999), 203.

anlamına gelen “Tanrı tarafından” ifadesinin taşıdığı problemler, ikincisi de “meydana getirme” kavramının içinde barındırdığı problemlerdir.

Mucizelerin Tanrıdan başka faillerinin de olduğu⁶⁶ şeklindeki bazı spesifik yaklaşımları bir kenara bırakacak olursak, ilahi dinlerin tamamında mucizelerin failinin yalnızca Tanrı olduğu kabul edilir. Tanrıyı zat, mutlak ilim ve kudret sahibi, mutlak anlamda iyi, yaratan, yarattığı evreni koruyan ve varlığının devam etmesi için daimi bir şekilde onu destekleyen bir varlık olarak kabul eden teizm⁶⁷ göre mucizelerin yegâne faili Tanrıdır. Evrenin O’nun yardımı ve desteği olmadan varlığını sürdürmesinin mümkün olmadığını savunan⁶⁸ teist düşünceye göre Tanrı, yanlış giden şeyleri düzeltmek, birtakım felaketleri önlemek, kendi kendisine meydana gelmesi mümkün olmayacak birtakım olayları meydana getirmek için fiziki dünyaya bazen kararlı bir şekilde müdahale edebilir. Tanrı’nın bu müdahalesi inananlar için büyük bir önem arz etmektedir. Zira Tanrı’nın tabiata müdahale etmesi demek, ona yapılan dua ve ibadetlerin de mantıklı hale gelmesi, zorluk ve tehlike anında bunları durdurması için Tanrıya dua etmenin, bir değerinin olması demektir.⁶⁹

Nitekim teist düşüncede Tanrı, sadece yasaları düzenlemez aynı zamanda onları emrinde tutar. Buna göre Tanrı, olup biten her şeyi belirleyen ve kendi iradesine uygun olarak gerçekleştiren bir varlıktır.⁷⁰ Tanrıyı bu şekilde tanımlayan teistlere göre, adaletini göstermek, acıları dindirmek ve kötülükleri cezalandırmak için Tanrı, olayların akışına pek tabii müdahale edebilir. Ve böyle bir müdahale tüm kanıtların aksine iyi bir mucizedir.⁷¹ Bunun yanı sıra, teist düşünce açısından Tanrı tarafından meydana getirilmeyen herhangi bir olayın varlığını kabul etmek de mümkün değildir. Zira, teist düşünceye göre, evrende olup biten her şey, Tanrı tarafından meydana getirilmiş olaylardır. Ancak bazı meydana getirmeler, diğerlerinden ayrılmak sureti ile mucize olarak nitelendirilmiş ve onlara peygamberleri ve hatta onları görevlendiren ilahi iradeyi ispatlayıcı olmak gibi bir rol yüklenmiştir.⁷²

Peki gerçekten mucizeler, böyle bir ispatın konusu mudurlar? Kanaatimizce mucizeleri böylesi bir ispatın konusu olarak görmek, hem mucize olduğu söylenen olaylara gereğinden fazla değer atfedilmesine, hem de mucize olarak kabul edilen olaylar özelinden, Tanrı’nın varlığı ve etkinliği konusunda itirazların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Doğrusu mucizeleri, teizmin savunduğu şekilde bir

⁶⁶ Aquinas, *The Summa Theologica*, 14/96; Gürkan, “Diğer Dinlerde Mucize”, 30/355.

⁶⁷ Necip Taylan, *Düşünce Tarihinde Tanrı Sorunu* (İstanbul: Şehir Yayınları, 2000), 265; Batak, “Doğa Yasalarının Zorunsuzluğu, İlahi Fiil ve Mucize-Tanrı Dünyada Fiilde Bulunabilir mi?”, 35.

⁶⁸ Batak, “Doğa Yasalarının Zorunsuzluğu, İlahi Fiil ve Mucize-Tanrı Dünyada Fiilde Bulunabilir mi?”, 35.

⁶⁹ Kılıç, *Modern Batı Düşüncesinde Vahiy*, 176.

⁷⁰ Ian G Barbour, *Bilim ve Din: Çatışma, Ayrışma, Uzlaşma*, çev. Mübariz Camal - Nebi Mehdi (İstanbul: İnsan Yayınları, 2004), 103.

⁷¹ Aviezer Tucker, “Miracles, Historical Testimonies, And Probabilities”, *History and Theory* 44/3 (Ekim 2005), 379.

⁷² Kılıç, *Modern Batı Düşüncesinde Vahiy*, 177.

Tanrı'nın varlığının delili olarak görmek yerine, böyle bir Tanrı'nın varlığının kabul edilmesinin mucizelerin olabilirliğinin delili olarak görülmesi daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Zira teist Tanrı inancına sahip olanlar için onun evrene müdahale etmemesi düşünülemez. Ve eğer böyle bir Tanrı varsa, evreni yaratıp yaşattığı gibi ona kararlı bir şekilde müdahale de edebilir. R. J. Berry'nin ifade ettiği gibi, "mucizelere inanmak için yüce bir iman deneyimine değil, yüce bir Tanrıya ihtiyacımız var."⁷³

Mucizelerin bu şekilde tanımlanmasında ortaya çıkan bir diğer problemin sebebi ise tarifte yer alan "meydana getirme" ifadesidir. Dikkat edilecek olursa "meydana getirme" ifadesi kendi içerisinde problemlili iki soru barındırır? Bunlardan ilki "neyi meydana getirme?", ikincisi ise "ne zaman meydana getirme?" dir. Teizmin kabul ettiği özelliklerde bir Tanrı'nın, herhangi bir şeyin meydana gelişinde etkin olmadığını söylemek imkansızdır. Bir çocuğun dünyaya gelmesi, yağmurun yağması, güneşin yörüngesi içerisinde düzenli devinimi, depremler, hastalıklar ve bu hastalıkların tedavi olması gibi evrende "meydana gelen" her şey, Tanrı tarafından meydana getirilen olaylardır. Tanrıyı tabiatla bir sayan panteizm ya da bir yönüyle onun düzenini sağlayan ve koruyan, diğer yönüyle de ondan etkilenen bir varlık olarak gören pan-enteizm için de evrende meydana gelen bu tarz olayların sebebinin Tanrı olduğu ile alakalı herhangi bir problem söz konusu değildir. Bununla birlikte bu olayların hiçbirisi, mucize olarak kabul edilememektedir. Bu durumda mucizeleri böylesi "meydana getirme"lerden ayıracak başka bir özellik olmalıdır. Bu özellik, "düzene aykırılık" ve "olağanüstülük" gibi kavramlarla mucizelere eklenmiştir. Bu özelliklerle ilgili oluşan problemler ileri de ele alınacağından burada daha fazla üzerinde durulmayacaktır.

"Meydana getirme" kavramı özelinde ortaya çıkan ikinci sorun ise, "ne zaman meydana getirme?" sorusu içerisindeki zaman mefhumudur. Zira en genel anlamıyla, uzay ve zaman içinde, belli sebeplere bağlı bir şekilde, Tanrı tarafından meydana getirilen, istisnai olaylar olarak tanımlanan⁷⁴ mucizelerin, özellikle teistik dinler açısından, gerçekleşme zamanı büyük önem arz etmektedir. Çünkü teist düşüncede bir mucize, tam olarak, tanrısal müdahaleye ihtiyaç duyulduğu anda meydana gelir.⁷⁵ Halbuki tanrısal etkinliği böyle zamansal bir düzlem içerisinde değerlendirmek pek mümkün gözükmemektedir. Zira böyle bir durumda zaman mefhumunun Tanrı için de geçerli olduğu, O'nun eylemlerinin zamana bağlı olduğu gibi bir anlayış ortaya çıkacaktır ki bu da Tanrıyı zaman üstü olarak kabul eden teist Tanrı anlayışları açısından yeni bir probleme kapı aralayacaktır. Tanrıyı bu şekilde evrende, belirli sebeplere bağlı olarak, belirli zamanlarda faaliyette bulunan, çeşitli durumlar

⁷³ R. J. Berry, "Divine Action: Expected and Unexpected", *Zygon*® 37/3 (Eylül 2002), 726; Caner Taslaman, *Kuantum Teorisi, Felsefe ve Tanrı* (İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2012), 130.

⁷⁴ İmamoğlu, *Tanrı'nın doğası ve mucizenin imkanı*, 83.

⁷⁵ Taslaman, *Kuantum Teorisi, Felsefe ve Tanrı*, 129.

neticesinde ve duruma göre evrene müdahale eden bir varlık olarak görmenin, süreç teolojisine⁷⁶ kapı aralayacağı kanaatindeyiz.*

Tanrı tarafından meydana getirilen her olayın mucize olarak nitelendirilemeyeceği gerçeği, meydana getirilen olayın tabiat kanunlarını ihlal etmek/kırmak sureti ile olağanüstü bir tarzda gerçekleşmiş olması gerektiği şeklindeki bir özellikte aşılıma çalışılmıştır. Ancak kökleri Antik Yunan felsefesine, özellikle de Aristo düşüncesine dayanan rasyonalist materyalizm, tecrübeyi maddî gerçeklikten ibaret saymış ve hakikatin duyularla müşahade edilemeyen veya rasyonel olarak kanıtlanamayan bir yanının olabileceğini reddetmiştir. Hal böyle olunca da manevi realite bir yanılısma, mucize olduğu iddia edilen fiiller ise hurafe ya da büyü olarak görülmüştür.⁷⁷ Nitekim mucizelerin David Hume'un popüler yaptığı gibi "Tanrı'nın tabii kanunları ihlal eden doğrudan fiilleri" olarak tanımlanması⁷⁸ doğal olarak evreni determinist bir yapı olarak gören düşünürlerin itirazına sebep olmuştur. Zaten mucizelerin imkanını reddeden düşünürlerin hemen tamamının ortak itirazı da en genel ifadeyle "Tanrı neden kendi koyduğu doğal ve rasyonel yasalarını bozmak istesin ki?"⁷⁹ şeklinde olmuştur.

Peki, durum gerçekten böyle midir? Yani mucizeler, gerçekten tabii düzene aykırı, olağanüstü olaylar mıdır? Mucizeler mutlak surette olağanüstü mü olmalıdır? Onların tabii olarak izah edilebilmesi mümkün değil midir? Şayet dini metinlerde aktarılan olayların tabii izahları yapılabilsen, onların bir değeri kalmayacak mıdır? Bu ve benzeri sorulara tatminkâr cevapların bulunmasının, mucizeler konusunda ortaya çıkan tartışmaların da aynı oranda tatmin edici şekilde son bulmasına neden olacağı kanaatindeyiz.

Öncelikle şuna dikkat çekmek gerekir ki "tabiat kanunlarına aykırı" olmanın ne anlama geldiğinin anlaşılabilmesi için, "tabiat kanunlarının" neyi ifade ettiğinin tam olarak anlaşılması gerekmektedir. Bilindiği gibi Ortaçağda, yağmur tanelerinin düşüşlerinin zorunlu oldukları gibi, her nesnenin sahip olduğu gücü yerine

⁷⁶ Süreç teolojisi hakkında detaylı bilgi için bk. John B Cobb - David Ray Griffin, *Süreç Teolojisi*, çev. Tuncay İmamoğlu - Ruhattin Yazoğlu (İstanbul: İz Yayıncılık, 2006); Mevlüt Albayrak, *Tanrı ve Süreç* (Isparta: Fakülte Kitabevi, 2001); Mehmet S. Aydın, "Süreç (Proses) Felsefesi Işığında Tanrı-Alem İlişkisi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27/1 (01 Ağustos 1986), 31-87; Ufuk Bircan, "Whitehead'in Süreç Felsefesinde Descartes ve Hume Eleştirisi Üzerine Bir Deneme", *Ekev Akademi Dergisi* 42 (2010), 105-116.

* Her ne kadar Einstein'ın izafiyet teorisi bağlamında tanrısal zaman ile insani zaman arasında fark olduğu söylenebilecek olsa da bu konunun çalışmamızın temel hedefleri dışında ve kapsamını aşacak nitelikte olduğunu belirtmek gerekmektedir. Konu ile ilgili detaylı bilgi için bk. Albert Einstein, *İzafiyet Teorisi*, çev. Gülen Aktaş (İstanbul: Say Yayınları, 2015).

⁷⁷ Gürkan, "Diğer Dinlerde Mucize", 30/355.

⁷⁸ Hume, *An Enquiry Concerning Human Understanding*, 120-121; Hume, *The Philosophical Works of David Hume IV*, 4/130-131; Başçı, *Felsefi Bir Problem Olarak Mucize*, 48; İmamoğlu, *Tanrı'nın Doğası ve Mucizenin İmkani*, 86; Hunter, *Darwin'in Tanrısı*, 162; Alatl, *Batıya yön veren metinler*, 3/1011-1012; Ferhat Akdemir, "David Hume ve Mucizenin Olabilirliği Sorunu Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20 (2009), 138.

⁷⁹ Dorinda Outram, *Aydınlanma*, çev. Sevdâ Çalışkan - Hamit Çalışkan (Ankara: Dost Kitabevi, 2007), 149.

getirmekten başka şansının olmadığına inanılırken,⁸⁰ 17. yüzyıldan itibaren, gerçekleşen herhangi bir olayın, nesnelere doğaları gereği değil, “tabiat kanunları” vasıtasıyla yönetildiği düşünölmeye başlanmıştır. Bu gelişme bir taraftan “olağan” ve “olağanüstü” kavramlarının yeniden tanımlanmasına, diğer taraftan mucizelere şüphe ile yaklaşılmasına sebep olmuştur.⁸¹

Deneysel birtakım verilerle elde edilen çeşitli istatistiki bilgilerin, evrensel kanunlar olarak kabul edilmesi neticesinde ortaya çıkan determinist ve mekanik evren anlayışının yaygınlaşması, mucizelerle ilgili ortaya çıkan tartışmalar konusunda önemli bir dönüm noktası olmuştur.⁸² Bu yaklaşıma göre evren mutlak anlamda sabit ve değişmez kanunlarla işlediğine göre, onları ihlal edecek bir olayın gerçekleşmesi imkân dahilinde değildir. Ancak bilimde ortaya çıkan yeni gelişmeler, evrende böylesi kesin ve değişmez yasaların olduğunu değil, belirsizlik ve değişkenliğin hâkim olduğunu ortaya koymuştur. Yani artık William James’in “demirden evren” anlayışı⁸³ yerini “kuantum teorisi”⁸⁴ ve “entropi yasası”na⁸⁵ bırakmıştır. Tabiat kanunları ile alakalı ortaya çıkan bu yeni bilgiler, onların değişmez kabul edilerek mucizelerin imkanına yönelik bir karşı argüman olarak ele alınmasının imkânsız olduğunu gösterdiği kanaatindeyiz. Zira değişken ve boşlukları olan bir yasa fikri, onların müdahaleye açık olduğunu iddia edebilmek için de yeterli bir delil olacaktır. Şayet evrende kuantum boşlukları varsa, pek tabii Tanrı bu boşlukları doldurmak suretiyle alışılmadık bir olay gerçekleştirebilir. Kısacası evren delinemez ve müdahale edilemez yasalarla işlemiyorsa, mucizelerin onlara aykırı olduğu için reddedilmesi “bilimsel” bir yaklaşım olmayacaktır.

Her ne kadar yeni bilimsel veriler mucizelerin imkanına kapı aralamış olsa da burada temel iddiamızın “mucizeler bilimsel olarak ispat edilebilecek olaylardır” şeklinde olmadığını, “mucizeler tabii kanunlara aykırı olaylar olarak tanımlanmamalıdır” şeklinde olduğunu hatırlatmakta fayda olduğu kanaatindeyiz. Zira mucizelerin tabii kanunlara aykırı olarak gerçekleşmiş olması gerektiği şeklindeki iddia, onların tabiat kanunları içerisinde gerçekleşmiş oldukları ispatlandığında, o olayın tüm özelliğini yitirmesi anlamına gelecektir. Halbuki mucize olarak nitelendirilen bir olayın, tabii kanunlar içerisinde gerçekleşmiş olmasının onların taşıdıkları/taşıyacakları değeri ortadan kaldırmayacağı açıktır. Şöyle ki; kızıl denizin yarılmasının gel-git neticesinde, Hz. İbrahim için hazırlanan ateşin, yer altı sularının çatlayan topraktan sızarak ateşi söndürmesi şeklinde gerçekleşmiş olması, gibi tabii olaylarla açıklanabilmesi onların anlam ve değerlerini yitirmesine neden

⁸⁰ Kılıç, *Modern Batı Düşüncesinde Vahiy*, 181.

⁸¹ Işık, *Bir Felsefi Problem Olarak Vahiy ve Mucize*, 179-182.

⁸² Taslaman, *Kuantum Teorisi, Felsefe ve Tanrı*, 121.

⁸³ Tuncay İmamoğlu, “Determinizm”, *Felsefe Ansiklopedisi* (Ankara: Ebabil Yayınları, 2006), 218.

⁸⁴ Taslaman, *Kuantum Teorisi, Felsefe ve Tanrı*, 42-61.

⁸⁵ Caner Taslaman, “Din Felsefesi Açısından Entropi Yasası”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30/1 (2006), 89 vd.

olamaz. Zira, kutsal metinlerde geçen ve mucize olarak nitelendirilen olaylar, Tanrı tarafından tabii kanunlar çerçevesinde gerçekleştirilmiş olabilir.

Bu durum, tabiat kanunları ile “mükemmel uyum” gösteren mucize tanımlarının geliştirilmesine neden olmuştur. Nitekim birçok filozofa göre, “mükemmel uyumluluk” da “olağanüstü” bir durumdur ve bir mucizedir. D. Basinger, bu durumu “İlahi sebeplilik” çerçevesinde ele alırken R. F. Holland “olağanüstü rastlantı” kavramıyla açıklamaya çalışır ve evinin önünde oyuncak arabası ile oynarken tren raylarına takılan çocuk örneği ile bu yaklaşımını destekler. Buna göre, önünde herhangi bir engeli olmadıkça durdurulma imkanı bulunmayan Express trenin makinisti, raylardaki çocuğu fren mesafesinden önce görme şansına da sahip değildir. Dolayısıyla da normal şartlar altında tren duramayacak ve çocuğa çarpacaktır. Ancak yaklaşan trenin sesini duyan ve çocuğunun raylarda olduğunu gören anne, bir mucize olup trenin durması için Tanrıya dua eder ve tam da o esna da makinistin bayılması sonucu fren koluna yapılan baskı trenin durmasına neden olur. Durum, annenin bugüne dek edindiği tecrübeler ışığında mucize olarak kabul edilecek bir yapıda olmakla beraber, olayın tabii kanunlara aykırı bir şekilde gerçekleşmediği de açıktır.⁸⁶ Bu da bu olayın dini anlamda mucize olarak nitelendirilebilecek olan olaylar sınıfına girmediği anlamına gelir. Ayrıca bu tarz olaylar, görünür ya da nesnel doğal gücü aştıkları⁸⁷ ve bilimsel bilginin yokluğu nedeniyle gerçekleşen bir yanılmasadan kaynaklandıkları için⁸⁸ olağanüstü olarak kabul edildikleri şeklinde eleştirilir. Nitekim Muhammed Hamidullah, böyle olayların mucize olarak nitelendirilmesinin nedeninin, insanların onların sebeplerini açık olarak görememeleri ve özel bir anda vuku bulmuş olmaları olarak görür ve tüm bunların, Tanrı açısından hiçbir olağanüstülüğü olmadığını söyler.⁸⁹

Bununla birlikte, bu tarz olayların dini anlamda mucize olarak vasıflandırılmamasının ikinci sebebi de mucize olarak kabul edilebilecek olan olayın taşınması gereken bir diğer şart olan dini önemi haiz olması özelliğini taşınamamasıdır. Zira buna göre, Tanrı tarafından, tabiat kanunlarını ihlal etmek sureti ile olağanüstü bir tarzda gerçekleştirilen her olay, mucize olarak nitelendirilemez. Bu tarz bir olayın mucize olabilmesi için, mutlak surette “ilahi” ve “iyi” bir amaca sahip olması gerekir. Kısacası, ancak nihai tanrısal planın bir parçası olarak evrensel nihai düzene katkı sağlayacak bir amaçla gerçekleşmiş olaylar, gerçek anlamda mucize olarak nitelendirilebilir. Fakat bu durumda da karşımıza, hangi olayın nihai düzene katkı sağlayacak iyi bir amacının olduğu, hangisinin ise böyle bir amaca sahip olmadığını belirlemede kullanılacak kriterlerin neler olabileceği problemi çıkacaktır. Nitekim,

⁸⁶ R. F. Holland, “The Miraculous”, *American Philosophical Quarterly* 2/1 (1965), 43; Swinburne, *Mucize Kavramı*, 39; Işık, *Bir Felsefi Problem Olarak Vahiy ve Mucize*, 182; Başçı, *Felsefi Bir Problem Olarak Mucize*, 52-53.

⁸⁷ Swinburne, *Mucize Kavramı*, 39.

⁸⁸ Aquinas, “On Miracles”, 82-83.

⁸⁹ Muhammed Hamidullah, *Konferanslar*, çev. Zahit Aksu (Erzurum: Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1994), 2; Muhammed Hamidullah, “Mucize, Keramet ve İstidrac”, çev. Zahit Aksu, *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 2/3 (2009), 82.

ilahi vahyin aktarıcısı olan peygamberlerin dünyaya gelişinden, gözle görülemeyecek kadar küçük bir virüsün sebep olduğu salgınlara kadar her olayın nihai planda “iyi” bir amaca sahip olması kuvvetle muhtemeldir. Zira, dünyanın başına gelen herhangi bir sıkıntıyı, Tanrı'nın sırf “kötü” bir amaç uğruna gerçekleştirdiğini düşünmek ontolojik açıdan Tanrı kavramı ile bağdaşmaz. Hal böyle olunca da gerçekleşmiş her olayın -ki bu olaylar nihayetinde tanrısal etkinin sonucunda gerçekleşir- mucize olarak nitelendirilmesi gerekecektir.

İslam düşünce geleneğinde ise bu ve benzeri problemleri çözüme kavuşturabilmek adına mucizelere, yukarıda belirttiğimiz özelliklerin yanı sıra daha spesifik bir özellik eklenmiştir. Buna göre bir olayın mucize olabilmesi için, peygamber olduğunu iddia eden bir kişinin eliyle, peygamberliğini doğrulayıcı nitelikte gerçekleşmesi gerekir. Yani bir olay ne kadar olağanüstü ne kadar tabii düzene aykırı ve ne kadar dini bir öneme sahip olursa olsun, peygamberlik iddiasında bulunan biri tarafından bu iddiasını doğrulayıcı mahiyette gerçekleşmediği müddetçe mucize olarak kabul edilemeyecektir. Her ne kadar bu özellik, kilisenin, rahiplerin, dindarların ya da şeytan ve canavarlar gibi kötü varlıkların da mucizeler yapabileceği şeklindeki görüşlerin doğuracağı hem felsefi hem de toplumsal sorunları bertaraf etme özelliği taşısa da başkaca sorunları beraberinde getirmektedir. Bunlardan ilki, peygamberlik iddiası ile ortaya çıkacak bir kişinin göstereceği ve çeşitli sebeplerle olağanüstü görünecek olaylar karşısında nasıl bir tavır sergilememiz gerekeceği sorunu; ikincisi ise, Fil Suresi'nde anlatılan, ancak herhangi bir şekilde peygamberlik iddiasında bulunan bir kişinin eli ile gerçekleşmemiş ancak tam anlamıyla olağanüstü olan olayları nasıl değerlendirmemiz gerektiği sorunudur. Aynı şekilde Hz. Meryem'in babasız bir çocuk dünyaya getirmesi de olağanüstü bir durumken, peygamber eliyle gerçekleştirilme şartını taşıyor gibi gözükmektedir.

SONUÇ

Dini ve felsefi tartışmaların odak noktalarından biri olan mucizelerin oluşturduğu/oluşturacağı problemlerin nedenlerini araştırdığımız bu çalışma sonucunda gördük ki, mucize olarak nitelendirilen bir olayın problematik yönü, taşınması gereken nitelikler ile yakından ilişkilidir. Zira, mucizelere yüklenen özellikler, onun imkânı ve dolayısıyla da onu gerçekleştiren kudret konusunda olumsuz fikir beyan edenler için bir gerekçe oluşturmaktadır.

Çalışmanın amacının, bu gerekçelerin haklılığını ortaya koymak olmadığını bir kez daha belirtmek gerekir. Ancak şu da unutulmamalıdır ki, ilahi bir kudretin varlığını reddeden zihniyetlerin, iddialarını destekleyecek malzemelerin de verilmemesi gerektiği kanaatindeyiz. Bu itibarla, aklın ve bilimin ön planda olduğu ve dolayısı ile de yeterli olduğu şeklindeki bir anlayışın hâkim olduğu modern dünyada, bu merkezi niteliklerle açıklanamayacağı iddia edilen her türlü olayın inanmayan/inanmak istemeyenler için iddialarında şiddetlenmelerine neden olacağı açıktır. Nitekim, mucize olarak nitelendirilen olaylara karşı tavrın, olayların gerçekleştiği söylenen dönemlerde de devrin şartları ve bilgisi ile sihir, büyü,

aldatmaca vb. şekillerde nitelendirmelerle yapıldığı bilinen bir gerçektir. Kısacası, inanmayan/inanmak istemeyen kişi, karşılaştığı olaya karşı bir argüman her dönemde geliştirmiştir. Ancak felsefi tartışmalara konu olan yaklaşımların, özü itibarı ile mucize olarak nitelendirilen olayların, nasıl algılandığı ve tanımlandığı yani olayın kendisinin değil nasıl anlatıldığı ve aktarıldığı üzerine şekillendiğini söylemek yanlış olmasa gerektir. Buna göre şayet mucize olarak nitelendirilen olaylar, olağanüstü, tabiat kanunlarına aykırı ve gerçekleştiricisi olan ilahi kudreti tasdik edici olarak tanımlanmamış olsalar, böyle bir tartışmanın konusu da olmayacaklardır. Zira bir bebeğin dünyaya gelmesinden, tam anlamıyla ölmüş olan doğanın ilkbaharda yeniden canlanmasına, akli melekeleri olmamakla birlikte sosyal bir hayat süren ve koloniler inşa eden karıncalardan, uzay boşluğunda bir düzen içinde devinimini sürdüren gezegenlere kadar evrende tabii kanunlarla gerçekleşen her türlü olay aslında ilahi bir kudrete işaret etmekle birlikte, bunlar üzerinden bu ilahi kudrete dair bir olumsuzlama yapılmamakta/yapılmamaktadır.

Burada mucizelerin, inanmayanların iman etmelerine vesile yahut ta inkarlarındaki devamlılığı sınama mahiyetinde olaylar olduğu şeklinde bir eleştiri yapılabilecek olsa da bu yaklaşımın zorlama bir yorum olduğunu söylemenin yanlış olmayacağı kanaatindeyiz. Zira mucize olarak nitelendirilen olayların gerçekleştiği dönem ve ortamlarda, bu olaylar vasıtası ile inanan kişilerin azınlıkta olması, mucizelerin imana yönlendirmede pek de olumlu katkı sağlamadığının bir göstergesi olarak görülebilir. Bunun yanı sıra mucizelerin, İnanan insanların imanlarını kuvvetlendirici olarak görülmesi de böylesi bir olayın gerçekleşmesi için yeterli bir gerekçe olmayacaktır. Zira iman etmiş olan bireyler için tabii düzenin, inandıkları yüce varlık karşısındaki acziyetlerini anlamada ve O'na duydukları güveni arttırmada daha etkili olduğu da bilinen bir gerçektir. Ayrıca mucizelerin imana ya da onu kuvvetlendirmeye bir etkisinin olduğunu söylemek, bu tarz olaylara şahit olanlar ile olmayanlar arasında bir fırsat eşitsizliğinin olduğunu iddia etmek anlamına geleceği kanaatindeyiz.

Ezcümle, mucize olarak nitelendirilen olayların, dini ve felsefi tartışmalara konu olması, olayların özünden değil, onlara yüklenen niteliklerden kaynaklanmaktadır. Ancak hemen bütün dinlerde, mucize olarak nitelendirilen pek çok anlatı ve olay olsa da taşıdıkları özellikler bakımından aralarında bir ittifakin olduğu da söylenemez. Zira bu olaylardan bazıları, sadece bilgisizlik nedeni ile olağanüstü gibi gözükürken, bazıları tamamen tabiat kanunları içerisinde gerçekleşmektedir. Aynı şekilde kimisi dini bir önemi haiz iken, nihai manada, gerçekleşen sıradan olayların dahi bu özelliğe sahip olduğu gerçeği nedeniyle ayrımı yapılamamaktadır. Yine bazı mucize olarak nitelendirilen olaylar, peygamberlik iddiası taşıyan bir kişinin eli ile ve onu doğrulayıcı nitelikte gerçekleşirken, bazılarının herhangi bir peygamberle irtibatı bulunmamaktadır. Kısacası, mucize olarak nitelendirilecek olan bir olayın taşınması gereken şartların tamamını kendisinde barındıran bir olayı bulmak nerede ise imkansızdır. Öyle ise spesifik mucize örnekleri aramak yerine, gerçekleşen her olayın, onu gerçekleştiren ilahi

kudret açısından sıradan olaylar olduğunu, dolayısıyla da tabii kanunlar çerçevesinde muazzam bir düzenle kurulu bu evrende gerçekleşen her olayın bir mucize olduğunu kabul etmenin, daha uygun bir tutum olacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- Akdemir, Ferhat. "David Hume ve Mucizenin Olabilirliği Sorunu Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20 (2009): 137-152.
- Alatlı, Alev. *Batiya Yön Veren Metinler III*. Nevşehir: İlke Eğitim ve Sağlık Vakfı Kapadokya Meslek Yüksek Okulu, 2010.
- Albayrak, Mevlüt. *Tanrı ve Süreç*. Isparta: Fakülte Kitabevi, 2001.
- Aquinas, St Thomas. "Mucizeler". çev. H. İbrahim Bulut. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/8 (2003): 103-105.
- Aquinas, Thomas. "On Miracles". çev. Vernon J. Bourke. *Summa Contra Gentiles: Book 3: Providence, Part II*. New York: Image Book, 1956.
- Aquinas, Thomas. *The Summa Theologica*. çev. Fathers of English Dominican Province. 22 Cilt. London: Burns Oates & Washbourne, 1922, 14.
- Arıcan, Kazım. "Akıl İman İlişisine Spinoza'nın Yaklaşımı". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (2001): 399-414.
- Arpağuş, Hatice K. *Fazlur Rahman'a göre Allah ve İnsan*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2010.
- Avcı, Betül. "Hıristiyanlıkta ve Kur'an Tefsirlerinde Hz. İsa'nın Mucizeleri". *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* 2/9 (2000): 257-268.
- Aydın, Mehmet S. "Süreç (Proses) Felsefesi Işığında Tanrı-Alem İlişkisi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27/1 (01 Ağustos 1986): 31-87.
- Ayer, A. J. *The Concept of a Person: And Other Essays*. New York: St. Martin's Press, 1963.
- Barbour, Ian G. *Bilim ve Din: Çatışma, Ayrışma, Uzlaşma*. çev. Mübariz Camal - Nebi Mehdi. İstanbul: İnsan Yayınları, 2004.
- Başçı, Vahdettin. *Felsefi Bir Problem Olarak Mucize*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1996.
- Batak, Kemal. "Doğa Yasalarının Zorunsuzluğu, İlahi Fiil ve Mucize-Tanrı Dünyada Fiilde Bulunabilir mi?" *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (SAUIFD)* 2/20 (2009): 1-31.
- Bebek, Adil. "Kalam Literatürü Işığında Mucize ve Hz. Muhammed' e Nisbet Edilen Hissi Mucizelerin Değerlendirilmesi". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18 (17 Ocak 2014): 121-148.
- Berry, R. J. "Divine Action: Expected and Unexpected". *Zygon®* 37/3 (Eylül 2002): 717-728.
- Bircan, Ufuk. "Whitehead'in Süreç Felsefesinde Descartes ve Hume Eleştirisi Üzerine Bir Deneme". *Ekev Akademi Dergisi* 42 (2010): 105-116.

- Boutroux, Emile. *Tabiat Kanunlarının Zorunsuzluğu Hakkında*. çev. Hilmi Ziya Ülken. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1947.
- Bultmann, Rudolf. "New Testament And Mythology". *Kerygma and Myth*. ed. Hans Werner Bartsch. New York: Harper & Row, 1961.
- Bulut, Halil İbrahim. "Harikulade Olması Açısından Keramet Ve Mucize İle İlişkisi". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/3 (15 Haziran 2001): 329-350.
- Bulut, Halil İbrahim. *Kur'ân Işığında Mucize ve Peygamber*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2002.
- Bulut, Halil İbrahim. "Mucize". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 30/352-356. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2005.
- Clarke, Steve. "Luck and Miracles". *Religious Studies* 39/4 (2003): 471-474.
- Cobb, John B - Griffin, David Ray. *Süreç Teolojisi*. çev. Tuncay İmamoğlu - Ruhattin Yazoğlu. İstanbul: İz Yayıncılık, 2006.
- Davies, Paul C. W. *Tanrı ve Yeni Fizik*. çev. Murat Temelli. İstanbul: İm Yayın Tasarım, 1994.
- Duran, Asim. "Aydınlanma ve Kutsal Kitap Yorumunun Tarihsel Dönüşümü". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 17/2 (31 Ekim 2018): 111-128.
- Einstein, Albert. *İzafiyet Teorisi*. çev. Gülen Aktaş. İstanbul: Say Yayınları, 2015.
- Engin, Erdem. "Kant'ın Vahiy Anlayışı Üzerine". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 48/2 (2007): 37-47.
- Evans, C. Stephen. "Tanrı'nın Özel Fiilleri: Vahiyler ve Mucizeler". çev. Ferhat Akdemir. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* IX/3 (2009), 231-252.
- Flew, Antony. "Miracles". *The Encyclopedia of Philosophy*. ed. Paul Edwards. C. V. U.S.A: Macmillan Publishing, 1967.
- Gürkan, Salime Leyla. "Diğer Dinlerde Mucize". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 30/352-356. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2005.
- Hamidullah, Muhammed. *Konferanslar*. çev. Zahit Aksu. Erzurum: Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1994.
- Hamidullah, Muhammed. "Mucize, Keramet ve İstidrac". çev. Zahit Aksu. *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 2/3 (2009): 81-93.
- Holbach, Baron d'. *The System of Nature, Or, Laws of the Moral and Physical World*. çev. Henry D. Robinson. Boston: Office of the Boston Investigator, 1989.
- Holland, R. F. "The Miraculous". *American Philosophical Quarterly* 2/1 (1965): 43-51.
- Hume, David. *An Enquiry Concerning Human Understanding*. Chicago: The Open Court Publishing Co., 1900.
- Hume, David. *The Philosophical Works of David Hume IV*. Boston: Little, Brown and Company, 1854.

- Hunter, Cornelius G. *Darwin'in Tanrı'sı*. çev. Orhan Düz. İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2003.
- Hunter, Graeme. "Spinoza on Miracles". *International Journal for Philosophy of Religion* 56/1 (2004): 41-51.
- Işık, Aydın. *Bir Felsefi Problem Olarak Vahiy ve Mucize*. Ankara: Elis Yayınları, 2006.
- İmamoğlu, Tuncay. "Determinizm". *Felsefe Ansiklopedisi*. Ankara: Ebabil Yayınları, 2006.
- İmamoğlu, Tuncay. *Tanrı'nın Doğası ve Mucizenin İmkani: David Hume'un Antropomorfizm ve Mucize Eleştirisi*. İstanbul: İz yayıncılık, 2007.
- Kant, Immanuel. *Religion Within the Limits of Reason Alone*. çev. Theodore M. Greene - Hoyt H. Hudson. New York: Harper & Row, 1960.
- Kant, Immanuel. *Yaşamın Anlamı*. ed. Wolfgang Kraus. çev. Gürsel Uyanık - Ahmet Sarı. İstanbul: Birey Yayıncılık, 2004.
- Karadeniz, Osman. *İlim ve Din Açısından Mucuize*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1999.
- Katipoğlu, Hasan. *Emile Boutroux'da Din Felsefesi*. Ankara: Elis Yayınları, 2004.
- Kellenberger, J. "Miracles". *International Journal for Philosophy of Religion* 10/1-3 (Mart 1979): 145-162.
- Kılıç, Recep. *Modern Batı Düşüncesinde Vahiy*. Ankara: Ötüken Neşriyat, 2002.
- Kılıç, Recep. "Vahiy ve Mucize". *Din Felsefesi El Kitabı*. ed. Recep Kılıç - Mehmet Sait Reçber. Ankara: Grafiker Yayınları, 2014.
- Leaman, Oliver. *Ortaçağ İslam Felsefesine Giriş*. çev. Turan Koç. Kayseri: Rey Yayıncılık, 1992.
- Leibniz, Gottfried Wilhelm. "Monadoloji". çev. Aziz Yardımlı. *Söylem, İnceleme, Monadoloji*. İstanbul: Idea Yayınevi, 2. Basım, 1998.
- Locke, John. "A Discourse of Miracles". *The Works of John Locke IX*. London: Printed for T. Tegg [etc., etc.], 1823.
- McKinnon, Alastair. "'Miracle' and 'Paradox'". *American Philosophical Quarterly* 4/4 (1967), 308-314.
- McKinnon, Alastair. "Mucize". çev. Mustafa Akçay. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (SAUIFD)* 4/6 (2002), 209-212.
- Mumford, Stephen. "Miracles: Metaphysics and Modality". *Religious Studies* 37/2 (2001), 191-202.
- Murphy, George L. "The Theology of the Cross and God's Work in the World". *Zygon®* 33/2 (Haziran 1998): 221-231.
- Nichols, Terence L. "Why Miracles?" *Zygon®* 37/3 (2002): 701-702.
- Outram, Dorinda. *Aydınlanma*. çev. Sevdâ Çalışkan - Hamit Çalışkan. Ankara: Dost Kitabevi, 2007.
- Pater, T.G. "New Catholic Encyclopedia". (Second Edition). ed. Berard L Marthaler - Gregory F LaNave. C. 9. Washington, D.C: Thomson/Gale ; Catholic University of America, 2003.

- Peterson, Michael vd. *Akil ve İnanç: Din Felsefesine Giriş*. çev. Rahim Acar. İstanbul: Küre Yayınları, İkinci Baskı, 2009.
- Ross, G. Macdonald. *Düşüncenin Ustaları: Leibniz*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 2002.
- Spinoza, Benedictus de. *Etika*. çev. Cemal Bali Akal - Reyda Ergün. Ankara: Dost Kitabevi, 2004.
- Spinoza, Benedictus de. *Teolojik-Politik İnceleme*. çev. Cemal Bali Akal - Reyda Ergün. Ankara: Dost Kitabevi, 2008.
- Swinburne, Richard. *Mucize Kavramı*. çev. Aydın Işık. İstanbul: İz Yayıncılık, 2009.
- Taslaman, Caner. "Din Felsefesi Açısından Entropi Yasası". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30/1 (2006): 89-111.
- Taslaman, Caner. *Kuantum Teorisi, Felsefe ve Tanrı*. İstanbul: İstanbul Yayınevi, 5. baskı, 2012.
- Taylan, Necip. *Düşünce Tarihinde Tanrı Sorunu*. İstanbul: Şehir Yayınları, 2000.
- Taylan, Necip. *İslam Düşüncesinde Din Felsefeleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV), 1994.
- Tillich, Paul. "Vahiy ve Mucize". çev. Mustafa Akçay. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/8 (2003): 99-102.
- Topaloğlu, Fatih. *Felsefi ve Teolojik Açından Mucize*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2011.
- Tucker, Aviezer. "Miracles, Historical Testimonies, And Probabilities". *History and Theory* 44/3 (Ekim 2005): 373-390.
- Ülken, Hilmi Ziya. *Felsefeye Giriş-2*. İstanbul: Türkiye İş Bankası, 2008.
- Ülken, Hilmi Ziya. *Genel Felsefe Dersleri*. İstanbul: Ülken Yayınları, 2000.
- Voltaire. *Felsefe Sözlüğü II*. çev. Lütfi Ay. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2011.
- Yar, Erkan. "Müslüman Düşüncesinde Olağanüstülük". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/1 (1999): 203-220.
- Yavuz, Salih Sabri. *İslâm Düşüncesinde Nübüvvet*. İstanbul: İnsan Yayınları, ts.
- Yazoğlu, Ruhattin. *Leibniz'de Tanrı ve Ahlak*. İstanbul: Yeni Zamanlar Yayınları, 2005.